

The basic trends of «intellectual tourism» of Ukrainian youth in 14th – 16th century and the influence of this factor on national education development are analyzed in the article. Geopolitical situation of Ukraine has naturally influenced promotion of European values system in the country. The transition to ideological basics of the Middle Ages period was marked by rejection of dogmatism and isolation, encouraging openness of European educational area to foreign citizens, based on healthy competition of educational establishment. The choice of university depends on multiple factors (the reputation of educational establishments, location, cultural traditions, personal contacts, Ukrainian student fraternities).

In total, during the period of 14th – 18th centuries Ukrainian citizens were enrolled at almost every university in Europe (plenty of them graduated two or three establishments) as they felt an acute need to enhance their intellectual level. It is noted that in 14th – 16th centuries Ukrainians preferred Italian, Polish and French universities, while in 17th – 18th centuries English and German universities became popular. A lot of highly intellectual representatives of Ukrainian elite (Cossacks leaders, clergy, pedagogues studied at European educational establishments. Having acquired new knowledge and embraced innovative European ideas at the foreign educational establishments, they strived to enrich national schooling, science and culture upon their return to the homeland. It had a significant impact on functioning of Kyiv-Mogyla Academy and schools that followed its model (Orthodox collegiums), the generators of the new national elite of Ukraine. The intensive process of new culture formation continued, it facilitated original intellectual property enrichment in the spheres of education, pedagogy, scientific knowledge, publishing, literature and art.

Key words: *intellectual tourism, national education, Italian universities, Polish universities, French universities, British universities, German universities, the Ukrainian elite.*

УДК 371(436)

О. І. Денічева

Житомирський державний університет
імені Івана Франка

ПЕРЕДУМОВИ РЕФОРМУВАННЯ СЕРЕДНЬОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ АВСТРІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ – ПЕРШОМУ ДЕСЯТИРІЧЧІ ХХІ СТОРІЧЧЯ

У статті йдеться про основні чинники реформування гуманітарної освіти в системі середньої освіти Австрії; проаналізовано шляхи трансформації змісту середньої гуманітарної освіти; визначено вплив міграційного потоку на зміни в системі гуманітарної освіти; наголошено на необхідності введення іноземних мов (мов мігрантів) у навчально-виховний процес гімназій; висвітлено важливість виховання гендерної рівності та релігійної толерантності серед дітей у середніх навчальних закладах, зокрема гімназіях; охарактеризовано розвиток двомовних напрямів навчання в системі середньої гуманітарної освіти та діяльність гімназій з білінгвальним напрямом навчання.

Ключові слова: *гуманітарна освіта, реформаційні процеси, трансформації, білінгвальна освіта, іммігранти, мова, соціальна рівність, релігійна толерантність.*

Постановка проблеми. В останні десятиріччя національні системи середньої освіти в країнах Західної Європи постійно перебувають у процесі реформування, що зумовлено, певною мірою, прийняттям Болонської декларації. Паралельно зі світовими тенденціями розвитку суспільства (і,

зокрема, його лібералізацією, інформатизацією, демократизацією, гуманітаризацією) європейські освітні системи переглядають ідеологію запроваджуваних реформ, випробовують новітні стратегії та шляхи модернізації навчально-виховного процесу, шукають оптимальні умови для надання якісної середньої освіти різним верствам населення. Глобалізаційні процеси західноєвропейського регіону традиційно впливають на реформацію середньої освіти Австрії. Ці процеси націлені на реструктуризацію середніх навчальних закладів, подовження терміну здобуття середньої освіти, реорганізацію шкільного дня, позитивні зміни у змісті гуманітарної освіти в гімназіях та ін.

Аналіз актуальних досліджень. Процес реформування гуманітарної освіти Австрії є предметом дослідження багатьох учених німецькомовного регіону. Так, наприклад, Е. Будзінські, Р. Брокмейєр, В. Міттер вважають, що реформи в системі гуманітарної освіти здійснюються в межах розвитку західноєвропейського політико-економічного простору [6; 5; 11]. Основна увага приділяється проблемі соціальної рівності і статусу серед дітей з різними релігійними переконаннями.

Вітчизняні вчені Т. Бондарчук [1] і М. Тадеєва [4], вивчають особливості реформування середньої гуманітарної освіти Австрії. Вони припускають, що з огляду на полікультурну ситуацію в країні, гуманітарна освіта призначена знаходити спільні та відмінні риси в мовній інтонації різних культур і виховувати шанобливе ставлення до стандартів життя й норм поведінки іншомовних народів.

Метою даної статті є вивчення передумов запровадження реформ у системі середньої освіти Австрії з огляду на їх ефективність для подальшого використання позитивного досвіду в системі вітчизняної гуманітарної освіти.

Виклад основного матеріалу. Деякі німецькомовні дослідники (Р. Брокмейєр, В. Міттер) розглядають проблему реформування системи гуманітарної освіти Австрії згідно основних складових становлення суспільства: економічної, соціальної, екологічної [5, 25; 11, 176–177]. Єдність цих складових є своєрідним джерелом для ідеологічних спрямувань реформаційних процесів у сфері освіти як Австрії, так і України.

Розвиток економіки Австрії значно вплинув на реформи змісту гуманітарної освіти в країні. Вступ Австрії до Асоціації вільної торгівлі в 1960 році надав їй можливостей для партнерських відносин з підприємствами інших країн. Це означало створення робочих місць, інвестиції у житлову сферу, розширення інфраструктури, співпрацю приватних підприємців із населенням на правових засадах. Паралельно з

цим австрійське економічне зростання спровокувало низку проблем, серед яких: нестача робітничих сил, потреба в досвідчених працівниках, міграційний потік, активний приріст населення (для яких німецька мова не є рідною). Тому австрійський уряд, у складі двох правлячих партій (Соціал-демократичної та Австрійської народної) обрав новий політичний та економічний напрям розвитку країни. При цьому представники *соціал-демократичної партії (SPÖ)* наслідували неоліберальні тенденції розвитку політики, економіки, освіти [8], а члени *Австрійської народної партії (ÖVP)* виступали як прибічники традиційного католицького світогляду, економічного неолібералізму та антисоціалізму [7].

В основу нового напрямку розвитку суспільства було закладено концепцію австрійського лібералізму (К. Менгер, Л. Мізес, Ф. Гайек). Згідно з його ідеями суспільство розглядалось як простір взаємозв'язків особистостей, де пріоритетом вважалося досягнення індивідуальних цілей.

Ефективність запроваджених реформ зумовила економічне піднесення Австрії періоду 70-х років ХХ століття, що, в свою чергу, спровокувало ріст трудової імміграції (як легальної, так і нелегальної). Міграційний потік складав невизначену кількість низькокваліфікованих працівників, які не прагнули здобути вищу освіту. Іммігранти створювали окремі осередки з власною культурою, релігією і традиціями. Це і спричинило, на думку більшості австрійських політиків і педагогів (зокрема, Е. Геррер, К. Шмід, Г. Херберт), необхідність реформування австрійської гуманітарної освіти періоду 60–70-х років ХХ століття.

Австрійський дослідник, політик А. Добарт вважає, що багатомовне австрійське суспільство потребує детального вивчення мовного питання в таких аспектах, як мова навчання, культура мовлення, мова релігійних спільнот тощо, в контексті глобалізаційних процесів, які впливають на реформування систем освіти європейських країн, і, зокрема, Австрії. Він акцентує увагу на тому, що в Австрії у другій половині 80-х років ХХ ст. усвідомили важливість запровадження інновацій у сферу гуманітарної освіти, оскільки це сприяло співпраці з іншими європейськими країнами в науково-освітній, культурній та економічній сферах. З огляду на ситуацію та завдяки підтримці Ради Європи, Євросоюзу та ЮНЕСКО у 1994 році в австрійському м. Грац був організований Європейський центр сучасних мов (The European Centre for Modern Languages) [10, 5–6].

Основними принципами роботи центру було обрано: регулювання освітньої мовної політики європейських країн-учасниць Євросоюзу; узгодження та стимуляцію введення інноваційних педагогічних технологій у процес

вивчення іноземних мов; запровадження Європейського Мовного Портфелю (The European Language Portfolio) для різних соціальних груп; надання широких можливостей для опанування обраної індивідом мови навчання.

Відзначимо, що діяльність Європейського центру сучасних мов вплинула на шлях реформування середньої гуманітарної освіти Австрії. Зокрема, в гуманітарних гімназіях (державних, приватних, конфесійних) розпочався процес професіоналізації навчально-виховного процесу та підготовки молоді до вступу у вищі навчальні заклади. Важливим у цьому процесі стало прийняття в Австрії положення «Про автономність годин для навчального плану» (Schulautonomie Lehrplanbestimmungen) [9, 10]. Це уможливило зосередження наукової діяльності Європейського центру сучасних мов на розвитку двомовних напрямів навчання та дозволило модифікувати навчальні програми для дисциплін філологічного циклу. Зазначене положення надало можливість організувати навчально-виховний процес мовами дітей мігрантів, для яких німецька була другою іноземною. Проте реалізація даного проекту зазнала певних труднощів:

- навчання у школах і гімназіях мало відбуватися з урахуванням різної конфесійної належності дітей іммігрантів;
- постала проблема соціального статусу дітей іммігрантів;
- виявилися суттєві відмінності на рівні початкової освіти дітей, які легально і тимчасово знаходилися в країні.

Отже, з метою уникнення протиріч у вирішенні питань соціального статусу й неоднаковості релігійних переконань у навчально-виховному процесі політично значимі партії Австрії (СДП та АНП) запропонували власні шляхи реформування системи освіти.

Як вважає Е. Будзінські, соціал-демократи прагнули ввести в дію ідею реформування змісту середньої освіти на засадах справедливої соціальної й економічної рівності індивідів у суспільстві, що мало виражатись у наданні дітям іммігрантів однакових прав з австрійцями у процесі отримання середньої освіти.

Представники СДП Австрії виступали за введення змін у селективному характері середньої освіти [6, 283]. Зміни повинні були торкнутися лінії трансферу учнів:

- з початкової (Volksschule) до середньої школи;
- із середньої (Gesamtschule, Hauptschule, AHS-Unterstufe) до старшої (AHS-Oberstufe, BHS, BMS).

Соціал-демократи мали на меті створити інтегровану школу, продовжити термін молодшої середньої освіти (Sekundarstufe I) на рік і

перерозподілити учнів на класи згідно їх інтересів, набутих навичок і певного практичного досвіду не з 10, а з 14 років [6, 284].

Натомість, представники АНП відстоювали ідею збереження селективного характеру середньої освіти, тобто трансфер від початкової школи до середньої (1) і від середньої до старшої (2), причому закінчення початкової школи (Volksschule) окреслювалося чітким розподілом учнів на гімназії різного типу (Gymnasium, Realgymnasium, Wirtschaftskundliches Realgymnasium) і головну школу (Hauptschule). Таким чином, запропоновані соціал-демократами реформаційні процеси не втілилися в життя. Проте думка про створення єдиного типу середньої школи періодично відстоювалась освітянами в наступні десятиріччя.

У цій ситуації Міністерство Науки, Культури і Освіти Австрії запровадило низку трансформацій, які збалансували певні протиріччя:

- створення нового навчального плану «Курикулум 2000» (Lehrplan 2000), який передбачав продовження терміну вивчення іноземних мов та розширення їх кількості на нижчому і вищому ступенях у гімназіях різного типу;
- запровадження пілотного проекту «Політична освіта і Новітня історія» (Politische Bildung und Zeitgeschichte) для підвищення зацікавленості учнів у вивченні політичного й історичного життя Австрії;
- введення освітніх стандартів (Bildungsstandards) у 4 та 8 класах навчальних закладів різного типу (в основній школі, гімназіях) у формі іспитів з німецької та англійської мов, математики.

Зазначені вище заходи надали можливість дітям іммігрантів здобути якісну освіту рідною мовою та мати право обирати мову навчання. Паралельно з цим, починаючи з початкової школи, вивчення німецької мови здійснюється з 1-го класу, що значно полегшує вибір батьками гімназії гуманітарного напрямку. Актуальності в ході вибору набувають гімназії, де є білінгвальні класи навчання (наприклад, гімназія у м. Іннсбрук – *Akademisches Gymnasium Innsbruck*).

Вітчизняні педагоги Т. Бондарчук і М. Тадеєва, схилиються до думки, що білінгвальна освіта сприймається європейським науковим суспільством як засіб досягнення взаєморозуміння неоднакових за етнічним походженням соціальних груп. Багатомовна й полікультурна ситуація в багатьох європейських країнах, і, зокрема, в Австрії, спрямовує білінгвальне навчання на зменшення суперечностей на підставі розбіжних поглядів (насамперед, релігійних) з метою становлення толерантного культурного середовища в Західній Європі: знаходження спільних і відмінних рис у різних культурах;

виховання шанобливого ставлення до стандартів життя і норм поведінки іншомовних народів. Учені вважають, що білінгвальна освіта розвиває комунікативні навички (вербальної та невербальної комунікації), які полегшують спілкування індивіда в багатомовному соціумі, що формує інтеркультурну компетентність, створює умови для вільного вибору майбутньої професії [1, 160; 4, 239].

Супутнім фактором важливості існування білінгвальних класів і шкіл в Австрії можна вважати виховання гендерної рівності та релігійної толерантності серед дітей іммігрантів з Турції, Китаю, ОАЕ. У межах проекту «Віденська білінгвальна школа» зазначається, що для виховання релігійно та культурно обізнаного індивіду в умовах багатомовного суспільства необхідне набуття ним певних мовних і культурних навичок рідною мовою: наприклад, формування міжособистісної комунікативної та інтерактивної компетентностей, когнітивної гнучкості, що полегшує процес пізнання іншомовного суспільства [12, 13; 14].

Звернімо увагу на те, що навчання в білінгвальному напрямі в Австрії здійснюється на всіх рівнях системи середньої освіти (початковому та середньому). Після закінчення середнього навчального закладу учні складають іспити та отримують атестат і можливість вступати до вищих навчальних закладів. Підкреслимо, що існують умови до зарахування в білінгвальну школу: співбесіда з батьками, дитиною; наявність базових знань з іноземної мови. Основними білінгвальними напрямками в Австрії є німецько-англійський, німецько-французький (також є німецько-італійський та німецько-іспанський).

Як зазначає Т. Бондарчук, навчально-виховний процес в австрійських білінгвальних школах відбувається двома мовами: мовою інструкцій – англійською (або іншою іноземною залежно від обраного напрямку) та німецькою. Проте навчання реалізується з урахуванням іншомовності дітей, які відвідують заклад. Так, на уроці з багатьох предметів у класі знаходяться два педагога: англійськомовний і німецькомовний (австрійський педагог консультує дітей, коли виникають мовні бар'єри). Істотного значення в навчально-виховному процесі набуває той факт, що на заняттях з гуманітарних дисциплін (наприклад, історія, географія) присутність двох учителів (різномовних) полегшує аналіз матеріалу враховуючи соціальний статус, релігійну різноманітність та гендерну рівність серед дітей [1, 162]. Відзначимо, що усвідомлення індивідом гендерної рівності в оточуючому середовищі залежить від правильного, коректного відношення до поняття

«гендерна рівність», що розвиває культуру нації та прискорює успіх співробітництва у світовому економічному просторі.

Запровадження позитивного австрійського досвіду в Україні передбачає врахування реалій, що існують у системі вітчизняної іншомовної середньої освіти. На думку Р. Гришкової, вона (іншомовна середня система освіти) видозмінюється паралельно з європейськими реформаційними процесами. Вивчення іноземних мов відбувається, як і в інших країнах, на основі положень «Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання» [2, 145]. За матеріалами документу навчання повинно здійснюватись у двох контекстах: політичному й культурному (в якому існує мова). Спільність вибору мети і завдань опанування мовними дисциплінами в таких країнах, як Австрія, Велика Британія, Україна, Росія, Франція, Німеччина та ін., спрямоване на зниження агресивності настрою молоді до іншомовного населення, різних релігійних вірувань, культурних традицій і звичаїв. У майбутньому це змінить освітній напрям розвитку соціуму в Європі з метою стабілізації політико-економічного становища в багатьох країнах [3, 1; 2].

Однією з умов приєднання України до європейського соціуму є продуктивне вивчення мов провідних країн, зокрема, англійської, німецької та французької. З огляду на це, вітчизняна система середньої освіти пропонує навчання в білінгвальних класах (наприклад, у м. Києві, Севастополі та ін.), де вивчення певних предметів здійснюється двома мовами, причому навчально-виховний процес не здійснюється постійно однією мовою (англійською). Українські педагоги присутні на заняттях у разі необхідності перекладу і консультування. Подібним чином організовується навчання і в гуманітарних гімназіях та спеціалізованих школах з поглибленим вивченням іноземних мов (наприклад, у м. Житомирі, Чернівцях, Одесі та ін.). Уведення першої іноземної мови (англійської) здійснюється в них із 1 класу. Паралельно у 5-му класі вводиться друга іноземна мова (наприклад, німецька).

Висновки. Підсумовуючи сказане, можна зробити висновок, що передумовами реформування гуманітарної освіти в Австрії стали:

- економічний розвиток, який спровокував низку змін у системі середньої освіти;
- міграційний потік (легальний і нелегальний);
- різний соціальний статус учнів-дітей мігрантів, які перебувають у країні легально і тимчасово;
- належність учнів до різних конфесій.

Унаслідок існування зазначених освітньо-соціальних реалій в Австрії відбулася низка реформ, ініційованих урядом у складі партій СДП і АНП. Стрімкий економічний розвиток зумовив профілізацію на етапі старшої школи; стрімкість руху міграційного потоку окреслила необхідність уведення у навчально-виховний процес нових предметів (мовних дисциплін). Відмінності в соціальному статусі та конфесійній приналежності дітей мігрантів спрямували реформаційні процеси в системі гуманітарної освіти на введення низки змін, до яких належали: новий навчальний план, програми з вивчення іноземних мов, пілотні проекти тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боднарчук Т. В. Моделі білінгвальної освіти у досвіді діяльності сучасної школи / Т. В. Боднарчук // Вісник Львівського національного університету ім. І. Франка. Серія педагогічна. – Львів, 2007. – Вип. 22. – С. 212–219.
2. Гришкова Р. Іншомовна освіта в Україні у контексті євроінтеграції [Електронний ресурс] / Р. Гришкова. – Режим доступу : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/economy/2006/40-27-24.pdf>
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання 3 14 / За ред. С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
4. Тадеєва М. Система сучасної іншомовної освіти в школах Австрії / М. Тадеєва // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук.пр. / за ред. В. І. Сипченка. – Спец. вип. 5. – Ч. І. – Слов'янськ : СДПУ, 2010. – С. 238–248.
5. Brockmeyer R. Reform Experiences and Development Perspectives / R. Brockmeyer // Evaluation of Educational Innovations. – OECD/CERI-Seminar, Dillingen : Verlag Klett-Cotta, Stuttgart, 1977. – 249 p.
6. Budzinski E. Whatever Happened to the Comprehensive School Movement in Austria? / E. Budzinski // Comparative Education, 1986. – № 3. – V. 22. – P. 283–295.
7. Die Österreichische Volkspartei (ÖVP) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oevp.at>.
8. Die Sozialdemokratische Partei Österreichs (SPÖ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.spoe.at>.
9. Feigl S. Informationsblätter zum Schulrecht. Teil 4 : Schulautonomie / S. Feigl. – Jugend & Volk Ges.m.b.H., Wien, 2000. – 83 s.
10. Little D. 8th European Language Portfolio Seminar (ELP) Graz – Austria, 29 September (2 pm) – 1 October (6 pm) 2009 // Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Kultur : Graz, Language Policy Division, 2009. – 40 s.
11. Mitter W. Ansätze eurozentrierter Reformen im Sekundarschulwesen / W. Mitter // Zukunft der Bildung in Europa: nationale Vielfalt und europäische Einheit Schleicher K. – Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1993. – S. 175–197.
12. Perspektiven bilingualer Bildung in Europa – am Beispiel der First Vienna Bilingual School Wendstattgasse auf Grundlage eines Evaluierungsberichtes erstellt von Carol Morgan, University of Bath [Електронний ресурс] / Franz Schimek, Wien. – S. 45. – Режим доступу : http://first-vbs.schulweb.at/folder/24/evaluierungsbericht_carol-morgan.pdf

РЕЗЮМЕ

О. И. Деничева. Предпосылки реформирования среднего гуманитарного образования Австрии во второй половине XX – первом десятилетии XXI века.

В статье говорится об основных факторах реформирования гуманитарного образования в системе среднего образования Австрии; проанализированы пути трансформации содержания гуманитарного образования; определено влияние миграционного потока на изменения в системе гуманитарного образования; отмечена необходимость введения иностранных языков (языков мигрантов) в учебно-воспитательный процесс гимназий; освещена важность воспитания гендерного равенства и религиозной толерантности среди детей в средних учебных заведениях, в частности, гимназиях; охарактеризовано развитие двуязычных направлений обучения в системе среднего гуманитарного образования и работа гимназий с билингвальным обучением.

Ключевые слова: гуманитарное образование, реформационные процессы, трансформации, билингвальное образование, иммигранты, язык, социальное равенство, религиозная толерантность.

SUMMARY

O. Denicheva. Backgrounds of Austrian secondary humanitarian education reformation in the second half of the XX – the first decade of the XXI century.

The article deals with the main factors of humanitarian education reform in the system of secondary education in Austria. The education reformation is made pursuant to the tendencies of modern society development. The influence of globalization process on humanitarian education reformation is determined. According to globalization the main changes (term prolongation of secondary education obtaining, school day reorganization, implementation of humanitarian activity projects) in the system of secondary education are shown.

Austrian government, consisting of two political parties: Social Democratic party and Austrian People's Party, elected a new policy in the system of education reforms. The fundamental ideas of Austrian liberalism concept were underlain in the basis of education reformation process. The Austrian liberalism content (in the sphere of society development) considers the relationships of individuals as a priority way of achieving social individual goals. Two parties (SDP and APP) submitted the courses of secondary education reformation: educational reforms based on justified social and economic individual's equality; and reformation process that reserve the Austrian secondary education selective character.

The ways of humanitarian education content transformation are analyzed. The migration influence on the humanitarian education changes is determined. The stream of migrants caused the formation of migrants' cultural centers in Austria. Language diversity was the key stone in the process of secondary education obtaining. The need of foreign languages introduction (immigrants' languages) to the school educational process is underlined. The problems of migrants' social status and the right of education are underlined. The importance of gender equality education and religious tolerance among children in the secondary schools, especially in gymnasiums, are highlighted.

The development of bilingual education in the system of secondary education is analyzed. Bilingual education is taken by the European society as the key factor in the process of regulating relationships between different religious and ethnic groups. The importance of bilingual classes existence in the system of secondary education is highlighted. Bilingual classes are aimed at decreasing social contradictions amid the native speakers and immigrants. Bilingual education is directed at developing cultural skills and knowledge in mother tongue. The work of gymnasiums with bilingual education is described.

Key words: *humanitarian education, reform, process, system, religious tolerance, bilingual education, bilingual classes, content transformation, development, social status.*